

PROLOG: JENEWEINOVA 54

Zadumaně se zadíval z okna. Záclony byly zatažené, množství světla, které skrz ně prosvítalo, dávalo nicméně tušit, že se schyluje k dalšímu krásnému letnímu dni. Těšil se, až bude mít tuto výpravu za sebou. Šéf mu slíbil, že to je poslední přechod – dítě bylo na cestě a svatba se chystala za pár týdnů. Pak už bude muset najít jiný, bezpečnější způsob obživy, aby se mohl Angelice i tomu malému věnovat. Nebo to bude malá?

Ze zamyšlení ho vytrhlo zazvonění. Zrovna si v duchu říkal, že už je na čase, měl nehoráznou chuť si zapálit. Jindra si pospíšila. Lehce se pousmál – byla to prima žába. Bude se mu po ní stýskat. Ale je na čase, aby si život trochu uspořádal, a pro ni už v něm nebude místo.

Jak byl zamyšlený, nedošlo mu, že by Jindra do vlastního bytu asi nezvonila. Otevřel dveře a strnul. Uniformy. Výzvu k předložení dokladů skoro ani neslyšel, jak mu myšlenky překotně běžely hlavou. Nebylo těžké si domyslet, že šli najisto, že jim o něm někdo řekl. Asi tu spal příliš často. Možná si všimli sousedi, možná se někde zmínil někdo z domácích. Teď už to bylo jedno. Přišli si pro něj a on se k tomu musel postavit.

Utéct nebylo jak. Z bytu vedly jenom jedny dveře a za nimi stáli oni.

Mohl se vzdát a strávit podstatnou část zbytku svého života za mřížemi. V lepším případě. Nebyl z pohledu komunistů zrádcem (nikdy k nim nepatřil a neměl za sebou vojenskou či policejní kariéru) a zatím nikomu fyzicky neublížil. Mohl tedy doufat, že se vyhne trestu nejvyššímu. Byl ale agentem „západních imperialistů“ a stín popraviště se i tak vznášel

nepříjemně blízko. Navíc, je-li vám třiatdvacet, zní doživotní vězení jen o malinko lépe než šibenice.

Druhá možnost byla pokusit se prostřílet. Dobře ale věděl, že jakmile vezme pistoli do ruky, musí si buď cestu ke svobodě vybojovat (na jak dlouho?), nebo je s ním konec. S těmi, kdo se jim postavili se zbraní v ruce, neměli komunisté prážádné slitování.

Jak dlouho přemýšlel? A přemýšlel vůbec? Měl předem rozváženo, jak se zachová v případě přímé konfrontace s komunistickou bezpečností, nebo věřil ve svou šťastnou hvězdu a podobnou možnost si nepřipouštěl? To už se dnes, po více než sedmdesáti letech, nikdo nedozví.

Jisté je jedno. Rozhodl se to zkusit. Rychlými skoky se vrátil do kuchyně a vzápětí se v jeho ruce objevila pistole. Poklidnou Jeneweinovu ulici zburcoval zvuk výstřelů.

I. ČÁST ŠPIONÁŽ

1. KOŘENY A MLÁDÍ

Jak již bylo řečeno, hlavním cílem této knihy je vyprávět příběh. Má-li příběh hlavního hrdinu, velí zvyk, aby byl čtenáři pokud možno při nejbližší možné příležitosti představen. A takové představení se může jen stěží vyhnout rekapitulaci poměrů, z nichž hrdina vzešel. Osobnosti rodičů a dalších předků a příbuzných, sociální a ekonomické prostředí, v němž jedinec prožije své dětství a mládí, to vše jsou faktory, které osobnost formují velmi význačnou, ne-li rozhodující měrou. Ani vyprávění o agentovi, který se neprostrílel, tedy nemůže začít jinak než u jeho kořenů.

Dohledatelná genealogická linie rodiny Starých začíná v úrodné nížině mezi Mladou Boleslaví a Nymburkem, ve vsi jménem Bratronice. Ta patřila po třicetileté válce k obrovskému majetkovému komplexu hraběte Maxmiliána z Valdštejna, který se mohl jako designovaný následník stát po svém vzdáleném strýci Albrechtovi frýdlantským vévodou. V důsledku známých chebských událostí k tomu nedošlo. Ale Maxmiliánovi se alespoň podařilo uhájit před konfiskacemi pražský Valdštejnský palác a stejně tak i všechny statky, které – dílem díky Albrechtově velkorysosti – patřily jemu samotnému. Mezi nimi se nacházela též spojená panství Dobrovice – Loučeň, jejichž hospodářské zázemí tvořila úctyhodná řádka okolních vesnic. Mezi nimi i Bratronice. Šlo o ves spíše menší – podle Berní ruly, která vznikla po polovině 17. století, tu bylo pět gruntů selských a stejný počet chalupnických, k nimž patřilo celkem 415 strychů polí.²⁶

26 CHALUPA, A. / ČECHURA, J. / RYANTOVÁ, M. (eds.), Berní rula 8–9, s. 92.

Již v roce 1583 byl rychtář Václav Starý jedním ze čtyř sedláků, kteří darovali kostelu svatého Martina v nedalekých Luštěnicích cínovou křtitelnicí. V pramenech z poloviny 17. století se sice ve vsi ani v širším okolí nikdo s příjmením Starý neuvádí,²⁷ v osmdesátých letech 17. století se tu ale znovu objevuje hospodář Václav Starý s rodinou. Ten zemřel 16. února 1689²⁸ a s vesnicí pak již zůstaly pevně spjaty další a další generace jeho potomků. Mnozí tu zůstávali, mnozí stejně tak odcházeli, aby našli obživu a životní štěstí někde jinde. Na konci 19. století se do druhé skupiny zařadilo i několik synů sedláka Františka Starého (1840–1922) ze statku č.p. 3. Jeden z nich, který při křtu obdržel do té doby v rodině nepoužité jméno Štěpán (1868–1951), se odstěhoval do Nymburka a dal se k dispozici severozápadní dráze. V roce 1894, kdy se mu narodila prvorozená dcera Štěpánka,²⁹ byl ještě topičem, záhy si ale polepšil a stal se strojvedoucím. Jako takový je v křestní matrice zapsán při narození druhého dítěte, syna, který dostal jméno po něm. V městském prostředí bylo i ve středních vrstvách celkem obvyklé, že děti dostávaly jména dvě, a tak byl i pokračovatel rodu Starých do matriky zapsán jako Štěpán Oldřich.³⁰ Jen jako kuriozitu lze přitom doplnit, že babičky novorozence byly vlastní sestry a jeho rodiče tím pádem bratranec a sestřenice.³¹

Zatímco Štěpánka zemřela krátce před skončením celosvětového válečného konfliktu a vznikem samostatného československého státu v nedožitých 24 letech na tuberkuló-

27 F. BAREŠ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Mladoboleslavském*, s. 142; A. PAZDEROVÁ (ed.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*. Boleslavsko 1, s. 41–65 (Bratronice jsou na s. 64); CHALUPA, A. / ČECHURA, J. / RYANTOVÁ, M. (eds.), *Berní rula 8–9*, s. 92.
28 SOA Praha, *Sbírka matrik*, sign. Všejaný 2, fol. 144r.
29 SOA Praha, *Sbírka matrik*, sign. Nymburk 28, s. 271. Celým jménem byla pokřtěna jako Štěpánka Anna.
30 SOA Praha, *Sbírka matrik*, sign. Nymburk 30, s. 135.
31 Proto také muselo jejich sňatku, který se odehrál 20. listopadu 1893 v kostele v Chlebech (nedaleko Nymburka), předcházet církevní i státní povolení, jímž byla odstraněna překážka příbuzenství II. stupně. SOA Praha, *Sbírka matrik*, sign. Chleby 23, s. 50.

zu,³² údajně krátce před plánovaným sňatkem, mladý Štěpán přečkal válečná léta bez úhony. V letech 1909–1914 studoval v rodném městě na obecné škole, následně přešel na místní „reálku“, kterou navštěvoval v letech 1914–1918. Poté si dal několikaletou pauzu a teprve v roce 1921 ve studiích opět pokračoval. Už ale nikoli v Nymburce, ale v jiném středočeském městě – jeho novým působištěm se stala obchodní akademie v Berouně, již úspěšně ukončil v roce 1925.³³ Během své berounské anabáze také dosáhl dospělosti. Svým způsobem dříve, než se dalo očekávat – původní hranice zletilosti, stanovená již Marií Terezií v polovině 18. století na 24 let a převzatá Všeobecným občanským zákoníkem z roku 1811, byla totiž v roce 1919 rozhodnutím Národního shromáždění snížena na 21 let.³⁴ Plnou právní způsobilost tudíž získal v roce 1923.

Nepochybně již během studií zaujala Štěpána mladička dívka, kterou ve městě čas od času potkával. Jmenovala se Anna. Celým jménem byla křtěna jako Anna Ludmila Goišová a na svět přišla 8. července 1908 daleko od Berouna, na jižní Moravě, v nevelké vsi Žlutava kousek od Napajedel.³⁵ Goišů tu žilo několik rodin a celá řada jiných s nimi byla příbuzensky spojena, jak už to na malých vesnicích bývalo obvyklé. Podobně jako Štěpánův otec, i ten její, Josef Goiš, se ovšem utrhl od rodné hroudy a vydal se – jakožto vyučený zámečnický – na pouť za pracovní příležitosti. Již v době, kdy se Anna narodila, působil jako strojník v cukrovaru v maďarském městě Ács³⁶ a sem se za ním také manželka po porodu

32 Zemřela 13. srpna 1918 v Nymburce v bytě svých rodičů, tedy v č.p. 483. SOA Praha, *Sbírka matrik*, sign. Nymburk 46, s. 46.
33 Přehled studií a následně i zaměstnání je uveden v Pracovním dotazníku (jeho součástí je i vlastní životopis), který později zpracoval při nástupu výkonu trestu. Viz NA Praha, *Správa Sboru nápravné výchovy*, Praha, *Osobní spisy*, *Osobní spis Starý Štěpán*, fol. 33r – 34v.
34 Zákonem č. 447/1919 Sb., kterým se snižuje věk nezletilosti. K vývoji hranice zletilosti na našem území naposledy KINDL, V. *Změny věkové hranice zletilosti v letech 1919–1951*, s. 195–203.
35 O vsi podrobněji KOUTNÝ, A. *Vyprávění o Žlutavě*, passim, zde i četné zmínky o příslušnících rozrodu Goišů.
36 Ács, město jihovýchodně od Komárna na maďarském (pravém) břehu Dunaje.

i se dvěma dcerami (před Annou se na Žlutavě v roce 1906 narodila Vilemína)³⁷ přestěhovala. Josef pak vystřídal i další působiště v Uhrách (v roce 1912 např. prokazatelně pracoval v Ercsi) i v Rakousku a teprve po vzniku samostatného Československa, v roce 1919, byl vzhledem k aktuálnímu československo-maďarskému nepřátelství v podstatě donucen vrátit se do vlasti. Novým domovem se mu stalo středočeské okresní město Beroun. I zde se nacházel cukrovar, v němž mu byla s přihlédnutím k jeho zkušenostem svěřena funkce strojníka.

Zaujetí bylo oboustranné a záhy nevyhnutelně přešlo v to, čemu se poněkud upjatě říká vztah. Ten pokračoval i potom, co Štěpán dostudoval a našel si práci v hlavním městě – k 1. listopadu 1925 nastoupil jako účetní u firmy Václav Horák, továrna na vojenskou výzbroj a plynové masky v Praze XIII – Starých Strašnicích. Nutno říci, že upjatostí se vztah mezi oběma mladými lidmi zřejmě nevyznačoval. Poměrně velmi záhy totiž vedl k situaci, která si vyžadovala razantní řešení. Nebylo nevyhnutelné – také dva nejstarší Štěpánovi strýčkové se dědečkovi a babičce Starým narodili ještě před svatbou. V tomto případě ale vše proběhlo v souladu s dobrými mravy a 26. dubna 1926 se v kapli českobratrského evangelického sboru v Berouně odehrál svatební obřad. Jen pár dní potom, co pro něj byly vytvořeny všechny právní předpoklady – nevěstinu nezletilost suspendovalo povolení berounského okresního soudu ze 14. dubna, zemská politická správa v Praze odpustila 19. dubna snoubencům ohlášky a 24. dubna poskytla dispens též pražská Rada církve československé.³⁸

Již šest měsíců po svatbě (6. října) se v Berouně v domě rodiny Goišových, kde novomanželé bydleli, narodil zdra-

37 Narodila se 28. července 1906 v č. p. 99. Údaj dle zápisu o jejích oddavkách v SOA Praha, Sběrka matrik, sign. Beroun-čs 01, s. 129.

38 SOA Praha, Sběrka matrik, sign. Beroun-čs 01, s. 10. Zatímco rodina ženička zůstala i po vzniku samostatného československého státu v lůně církve římsko-katolické, berounští Goišové se stali nadšenými přívrženci nově ustavené Církve československé, uznané vyhláškou ministerstva školství a národní osvěty č. 542/1920 Sb.

vý chlapec, který při křtu obdržel jména Štěpán Otakar.³⁹ Chlapec, který se měl stát hlavním hrdinou tohoto příběhu. Chlapec, jemuž osud nadělil život pohnutý, ale především příliš, příliš krátký. O tom ale šťastní rodiče, plánující jeho budoucnost, nemohli naštěstí vědět. V danou chvíli museli řešit spíše otcovo únavné dojíždění za prací do Prahy a zase nazpět do Berouna. Pomocnou ruku podali v tomto případě druzí prarodiče – strojevedoucí Štěpán Starý koupil se svým synem v roce 1929 za 60 000 Kč řadový rodinný domek na pražské periférii, na nově vznikajícím sídlišti Spořilov, a sem se přestěhovala jak nymburská rodina Starých, tak mladí manželé s malým Štěpánem.⁴⁰ To už byl hrdý otec zaměstnancem Škodových závodů, kam nastoupil jako účetní (po krátkém, zhruba tříměsíčním intermezzu u firmy Gustav Šámal a spol., sídlící na Novém Městě a zabývající se výrobou hasicích přístrojů) dne 18. února 1929.⁴¹

O dětství hlavního hrdiny se dochovalo jen pramálo zpráv. Patrně bylo poměrně idylické – jako jedináček byl nepochybně hýčkaným dítětem a rodina, ač měla daleko ke skutečnému bohatství, si nežíla špatně. Hospodářská krize třicátých let se jí zřejmě výrazněji nedotkla, neboť otec-živitel si své slušně placené místo účetního ve Škodových závodech udržel. Mimo jiné i díky své pečlivosti, jíž ve svém okolí proslul – pověstné bylo jeho skládání novin do úhledných komínků, jakož i řazení perfektně ořezaných tužek na stole podélně a podle velikosti.

Malý Štěpán vyrůstal na Spořilově v domku s rodiči i pra-

39 Městský úřad Beroun, Matrika křtěných církve československé v Berouně z let 1926–1931, fol. 17. Za kmotry stáli prarodiče z otcovy strany, Štěpán a Kateřina Starých.

40 Ke vzniku Spořilova populárně naučnou formou BRANALD, A. Převleky mého města, s. 5–15; Spořilov, s. 4–27. Cena domu a rok nabytí se uvádějí v souvislosti s pozdějším vyšetřováním, resp. konfiskací rodinného majetku – viz NA Praha, ABS Praha, Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, sign. V–2567, Skupinový vyšetřovací svazek Heikenwälder Karel a spol., svazek 2, fol. 196, svazek 5, fol. 370.

41 NA Praha, Správa Sboru nápravné výchovy, Praha, Osobní spisy, Osobní spis Starý Štěpán, fol. 33v – 34v.

rodiči z otcovy strany (babičky si ale příliš neužil, neboť zemřela již v roce 1930), často ale navštěvoval i své příbuzné v Berouně. Rodina také s oblibou vyjížděla na chatku nad Berounkou mezi Račicemi a Sýkořicemi, kde se oddávala odpočinku. Je možno předeslat, že i tato srubová chatka, kterou nechal dědeček Goiš postavit na dvoře berounského lihovaru a následně převést na vybraný pozemek nad levým břehem řeky, se později letmo objeví ve výsledkových protokolech.

Ani německá okupace v letech 1939–1945 zřejmě Štěpánovy osudy výrazněji neovlivnila. Zprvu pokračoval ve studiích – celkem postupně absolvoval 5 tříd školy obecné, další 4 třídy „měšťanky“ a následně také dvouletou školu družstevní v Berouně. Po absolutoriu pak nastoupil jako úředník do čakovicke Avie, kde setrval do konce války. V červnu 1945, uprostřed všeobecného nadšení z ukončení války, mu otec zprostředkoval nové místo ve firmě Omnipol – ta vznikla v roce 1934 a původně byly jejím primárním úkolem barterové obchody s výrobky z koncernu Škodových závodů, s nimiž proto byla poměrně těsně propojena. Štěpán zde setrval necelý rok, do dubna 1946.⁴²

Ukončení války s sebou totiž znovu přineslo možnost vysokoškolského vzdělání, po dobu války vzhledem k uzavření univerzit v roce 1939 nedostupnou. Dvacetiletého mladíka vidina dalšího studia lákala, stejně jako celou řadu jeho vrstevníků. Podle všeho se velmi intenzivně zajímal o politiku, a tak ho zaujal projekt nově zřízené Vysoké školy politické a sociální (VŠPS).⁴³ Rozhodl se spojit svůj nejbližší osud s touto školou a zřejmě na základě tohoto rozhodnutí odešel z Omnipolu, aby se mohl studiím věnovat naplno.

42 Průběh Štěpánových studií a zaměstnání se opírá o informace od jeho otce v protokolu z 2. listopadu 1948, který je uložen v ABS Praha, Taktické svazky, sign. T-1706 MV, fol. 224.

43 Základní fakta o této dosud nedostatečně probádané instituci shrnul DEVÁTÁ, M. Vysoká škola politická a sociální v systému Národní fronty (1945–1949/1952), s. 52–63; KNOTKOVÁ, V. Vysoká škola politická a sociální v Praze 1945–1949 (1952), s. 363–380. Není-li uvedeno jinak, opírá se o tyto studie další výklad.

Vysoká škola politická a sociální byla založena jedním z posledních dekretů prezidenta republiky v říjnu 1945.⁴⁴ O dva měsíce později vydala vláda Zdeňka Fierlingera její statut, a to formou nařízení, publikovaného teprve v lednu následujícího roku.⁴⁵ Šlo o výrazně politický projekt, který navazoval na nedotažené prvorepublikové úvahy o zřízení prakticky orientovaného vysokého učení, které by připravovalo odborníky zejména pro veřejnou správu – úředníky, diplomaty, sociální pracovníky, ale i novináře. Do jisté míry lze sice v meziválečném období předchůdce VŠPS hledat ve Svobodné škole politických nauk (SŠPN), zřízené v roce 1928, ta ale neměla status vysoké školy. V roce 1938 se sice začala připravovat její transformace v tomto duchu, uzavření vysokých škol nacisty však tuto snahu pohřbilo a škola přestala fungovat i ve své původní podobě.⁴⁶ Po válce pak už nedošlo k jejímu obnovení, ale k vytvoření jiného, byť v mnohém podobného ústavu.

Strany Národní fronty chápaly zjevně tuto novou vysokou školu jako příležitost, jak získat a vychovat nové kadry.

Rodinný dům Starých na Spořilově.

44 Dekret č. 140/1945 Sb., o zřízení Vysoké školy politické a sociální v Praze.

45 Nařízení vlády č. 9/1946 Sb., kterým se vydává statut Vysoké školy politické a sociální v Praze.

46 K dějinám SŠPN stručně, ale přehledně DAMOVÁ, Z. Svobodná škola politických nauk, Praha 1, Ovocný trh 3, s. I–II.

Z tohoto důvodu byl dokonce zaveden překvapivý a velmi nestandardní mechanismus, kdy přednášky v některých klíčových předmětech byly realizovány paralelně – studentům bylo nabízeno zprostředkování příslušné materie buď vyučujícím komunistickým (tedy v pojetí marxistickým), nebo nekomunistickým. Komunisté také prosadili do studijního řádu kontroverzní ustanovení, podle něhož bylo možno přijímat do studia i zájemce, kteří nesložili maturitní zkoušku, pokud při tzv. psychotechnické zkoušce inteligence prokázali studijní předpoklady. V některých novinkách, na VŠPS aplikovaných, lze spatřovat zárodky budoucích tendencí komunistického vysokého školství.⁴⁷

Do čela celé školy byl postaven prof. František Rouček, právník, který profesuru získal v meziválečném období na Právnické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, těsně před válkou se ale přesunul na brněnskou Masarykovu univerzitu, jejíž právnickou fakultu vedl jako děkan v letech 1938–1939. Jeho specialitou bylo právo obchodní a směnečné, profesuru ale získal v oboru práva občanského. Do něj patří také jeho nejznámější dílo – šestidílný komentář k platnému občanskému právu v ČSR, který napsal společně s Jaromírem Sedláčkem a který je dodnes v mnoha ohledech neobyčejně inspirativní. V profesorském sboru VŠPS reprezentoval stranu národně socialistickou.⁴⁸

Škola se dělila na tři fakulty – politickou, novinářskou a sociální – a nabízela jednak úplné čtyřleté studium vysokoškolské (magisterské) na některé z těchto fakult,⁴⁹ jednak

47 V obecné rovině URBÁŠEK, P. / PULEC, J. Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969, *passim* (o VŠPS blíže na s. 35–40).

48 Československá strana národně socialistická byla po druhé světové válce nejsilnějším konkurentem komunistů, ve volbách v roce 1946 získala v Čechách 18,29 % hlasů. Proto byla hned po Únoru likvidována, resp. skupina renegátů provedla její „očistění“ a založila Československou stranu socialistickou, která s komunisty spolupracovala. K dějinám strany srovnej především KLÁTIL, F. Republika nad stranami, *passim*; KOCIAN, J. Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948, *passim*.

49 Statut školy uváděl v § 38 pro absolventy jednotlivých fakult tituly Mg. sc. pol., Mg. sc. diur. a Mg. sc. soc.

zkrácené, akademické (z dnešního pohledu „bakalářské“) čtyřsemestrální studium na Akademii politicko-novinářské či Akademii sociální, což byly ale vnitřní organizační útvary fungující v rámci fakult. Zájem o studium se zjišťoval prostřednictvím nezávazných předběžných přihlášek koncem roku 1945, výuka pak byla zahájena v letním semestru 1946. Slavnostní otevření školy proběhlo 28. února 1946 v Obecním domě za přítomnosti prezidenta Beneše a dalších čestných hostů. Standardní výběrové řízení se nekonalo, ale studenti byli přijímáni jen na základě přihlášky s přihlédnutím ke kapacitním možnostem instituce. V prvním roce se ke studiu přihlásilo ne méně než 7 200 posluchačů!

Sídlem VŠPS byl Lobkovický palác na Malé Straně. Neměla ho ale k dispozici celý a potřebám výuky ani zdaleka nedostačoval. První přednášky se odehrávaly v cirkuse Apollo na letenské pláni, další řešení nedostatku přednáškových místností a učeben se později našlo například také ve využití prostorů pražských kin v době, kdy nepromítala. S problémem, kde realizovat výuku, se škola potýkala prakticky po celou dobu své existence, která ostatně nebyla příliš dlouhá. Vzápětí po únoru 1948 odešla či „byla odejita“ řada nekomunistických pedagogů, a i když škola ještě krátce fungovala v novém hávu podle koncepce sestavené novým vedením školy, rektorem Ladislavem Štollem a prorektorem Jiřím Hájkem, záhy bylo sekretariátem ÚV KSČ rozhodnuto o její likvidaci. V listopadu 1949 byla zákonnou formou zřízena Vysoká škola politických a hospodářských věd a zároveň byla zrušena VŠPS společně s dvěma dalšími vysokoškolskými institucemi.⁵⁰

Bohužel, dosud nezpracovaný fond VŠPS v Archivu hlavního města Prahy je torzovitý a ke studiu Štěpána Starého nabízí jen málo podrobností.⁵¹ Zachycen je v matrikách („Na-

50 Ustanovení § 3 zákona č. 227/1949 Sb., o zřízení vysoké školy politických a hospodářských věd. Vedle Vysoké školy obchodní byla zrušena také Vysoká škola sociální v Brně, původně pobočka sociální fakulty VŠPS, osamostatněná od zimního semestru 1947/1948.

51 Za zpřístupnění dále citovaných materiálů z nezpracovaného a běžně ne-

cionálních“) politické fakulty, dosvědčujících, že zde studoval v letním semestru 1946 a pak i v zimním semestru akademického roku 1946/1947. Pod prvním zápisem je razítko s datem 23. května 1946 (otázkou je, zda se jedná o skutečný začátek studia – s ohledem na skutečnost, že jeho pracovnípoměr skončil v dubnu, to není vyloučené) a kromě personálií je jeho předmětem „*Seznam přednášek, které studující míní poslouchati*“ společně se jmény pedagogů, kteří je vyučovali. Nutno říci, že Štěpánův seznam je skutečně dlouhý – zapsal si Filosofii (Král), Psychologii individuální (Tardy), Psychologii sociální (Machotka), Sociologii (Ullrich), Národohospodářskou teorii (Maiwald), Dějiny hospodářských nauk a ideologii (Hrubý), Statistiku (Boháč), Populacionistiku a populační politiku (Korčák), Základy právnictví (Rouček), Politiku soukromoprávní (Rouček), Politiku trestněprávní (Ráliš, Olšar), Politickou vědu (Bauer, Foustka), Politickou ideologii soudobou (Vozka), Dějiny politických ideologií (Štoll), Společenskou výchovu (Palkosková), Přehled vývoje československé literatury (Šefrna), Stručný přehled československého zeměpisu (Turčín), Filosofickou propedeutiku (Miškovská), Angličtinu (Samsourová), Nauku o obraně státu a Tělesná cvičení (u těchto posledních dvou předmětů nejsou vyučující uvedeni).

Úctyhodný výčet by mohl budit dojem, že Štěpánova řízení po vzdělání při studiu politických věd byla neukojitelná. Do zcela jiného obrazu staví ale tuto případnou hypotézu další seznam předmětů zapsaných v zimním semestru 1946. Je totiž velmi podobný: totožných je prvních třináct předmětů (pouze u Politiky trestněprávní je již jako jediný vyučující uveden Ráliš a u Politické vědy Foustka) a dále pak i Společenská výchova a tři předměty uvedené na posledních místech, přičemž v případě Nauky o obraně státu je již uveden vyučující

dostupného fondu jsem zavázán díky pracovníkům AHMP Praha, konkrétně PhDr. Jakubovi Hrdličkovi, vedoucímu oddělení využívání archiválií, Mgr. Janu Schwallerovi, vedoucímu oddělení fondů městských podniků, institucí a fyzických osob, a Mgr. Zoře Damové, archivářce téhož oddělení.

(Jandač). Namísto čtyř předmětů, které absentují (Dějiny politických ideologií, Přehled vývoje československé literatury, Stručný přehled československého zeměpisu a Filosofická propedeutika) byly součástí Štěpánova studijního plánu nově Politika veřejnoprávní (Outrata), Čeština, Stručný přehled československých dějin a Dějepis tohoto století (u všech tří posledně uvedených je zapsán stejný vyučující, Šefrna). Z tohoto pohledu je tedy velmi pravděpodobné, že seznam předmětů v matrice představuje určitou část studijního plánu a že nebylo a ani nemohlo být Štěpánovým úmyslem absolvovat je všechny v krátké době otevíracího semestru.

Bohužel, nelze ani s jistotou říci, zda se mu čtyři chybějící předměty podařilo zdárně ukončit, nebo jestli se už rozhodl si je do dalšího ročníku nezapsat. K jeho studijním výsledkům se totiž dochovala jediná písemnost, a to „*Přehled o vykonaných zkouškách předepsaných k první státní komisionální zkoušce*“. Jedná se o dvoulist, na jehož titulní straně jsou nacionále, uvnitř seznam 21 povinných zkoušek, do značné míry odpovídajících tomu, co si sám zapsal,⁵² soupis předmětů k I. státní komisionální zkoušce (Sociologie, Hospodářské nauky I, Politické nauky I) a na zadní straně pak seznam zkoušek výběrových, resp. prospěchových.⁵³ Kromě titulní strany však neobsahuje tento seznam jedinou čárku, jíž by byl rukopisně doplněn. Je do něj pouze vložen samostatný formulář „*Přihláška k dílčí zkoušce*“, podle níž složil Štěpán 1. srpna 1946 u prof. Roučka státní (nikoli ovšem komisionální)

52 1. Filosofie, 2. Psychologie individuální, 3. Psychologie sociální, 4. Sociologie, 5. Sociologie společenského rozvrstvení, 6. Ethika sociální, 7. Národohospodářská teorie, 8. Dějiny hospodářských nauk 9. Hospodářské dějiny, 10. Statistika, 11. Populacionistika a populační politika, 12. Věda o práci, 13. Základy právnictví, 14. Politika soukromoprávní, 15. Politika trestněprávní, 16. Politika procesněprávní, 17. Politika veřejnoprávní, 18. Politika pracovníprávní, 19. Politická věda, 20. Politické ideologie, 21. Dějiny politických ideologií (Štoll), čtyři rubriky jsou ponechány prázdné.

53 Jako výběrové jsou tu předtištěny 1. Čeština, popř. slovenština, 2. Československá literatura, 3. Dějepis, zvláště československý, 4. Zeměpis, 5. Filosofická propedeutika, jako „*Prospěchové zkoušky k první komisionální státní zkoušce*“ 1. Společenská výchova a 2. Jazyky.

zkoušku z předmětu Soukromoprávní politika, část 1., a to s prospěchem dostatečným, tedy jak se říká „za lidovku“.

S jistou opatrností je tak možno vnímat Štěpána jako studenta, který se o politické vědy jistě zajímal, který ale zároveň nijak usilovně nepítil k tomu, aby své studium zdárně ukončil. O důvodech se lze toliko dohadovat, je nicméně dost možné, že obsah studia a prezentace nenaplnil zcela představu mladého kandidáta, jenž se s ohledem na své politické přesvědčení zařadil k té skupině posluchačů, kteří volili nekomunistickou linii výkladu (pouze novinář Ladislav Štoll, k němuž se zapsal na Dějiny politických ideologií, byl členem KSČ, je ale možné, že u tohoto předmětu se výkladová alternativa nenabízela). Každopádně ke dni 15. února 1947 nastoupil Štěpán znovu do zaměstnání, na pozici úředníka personálního oddělení do firmy Kovo – Československé závody kovodělné a strojírenské.⁵⁴ Šlo o další firmu úzce propojenou se Škodovkou – natolik, že byl Štěpán později ve výpovědi jednoho ze svých pomocníků označen za „starého škodováka“.⁵⁵ V pozadí lze zřejmě opět hledat intervenci jeho otce, který možná měl pocit, že synovy studijní výsledky nejsou tak fascinující, aby ho na studiích dále vydržoval. Každopádně i Štěpánovo působení na škole, byť archivními dokumenty zachycené jen mlhavě, budí dojem, že počáteční nadšení pro celou záležitost v něm poměrně záhy pohaslo. Studium ovšem formálně neukončil, ani nepřerušil, dnešními slovy se ale z pozice denního studenta přesunul do role dálkového posluchače, který to s přímou účastí na výuce zřejmě nepřeháněl.⁵⁶

54 ABS Praha, Taktické svazky, sign. T-1706 MV, fol. 224.

55 MZA Brno, C 145 – Státní soud Brno, sign. Or IIa 514, kart. 68, fol. 301v.

56 Účast na přednáškách i cvičeních byla ovšem podle studijního řádu skutečně dobrovolná, jako povinnost byla zavedena až po únorovém převratu. K tomu od listopadu 1948 přibyla povinnost návštěvy tzv. studijních kolektivů. Naproti tomu uvádějí URBÁŠEK, P. / PULEC, J. Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969, s. 37, že od samého počátku byl studijní systém „založen na zásadě průběžné kontroly, kdy posluchači byli povinni navštěvovat zapsané přednášky a cvičení“.

Sluší se ještě doplnit, že v době svých vysokoškolských studií se stal Štěpán také členem Československé strany lidové. Ta byla v parlamentních volbách z roku 1946 v českých zemích třetí nejsilnější stranou po komunistech a národních socialistech (získala v Ústavodárném národním shromáždění 46 z celkových 300 mandátů).⁵⁷ Jak dosvědčuje stranická legitimace, která u něj byla později nalezena, vstoupil do místní organizace. Zřejmě pod vlivem své matky, která sice formálně politicky organizovaná nebyla, podle vzpomínek svých vrstevníků ale byla zapálenou příznivkyní lidovců a neváhala je aktivně podporovat.

57 ČAPKA, F. / LUNEROVÁ, J. 1948: Vítězný únor, s. 93.